

Kartlegging av rektangelbladet Flekkefjord.

I den nordlige del av dette kartblad er kartlagt ca. 150 km².

Bergartene, som gjennomgående er de samme, som er beskrevet av professor KOLDERUP på rektangelbladet Egersund, blir først inngående beskrevet, når det hele kartblad er ferdig.

I *Bamle* har jeg kartlagt ca. 10 km² av kystområdet ved Fossingfjorden. Av særlig interesse var her navnlig de lange drag med kulegranitt.

STATSGEOLOG ROLF FALCK-MUUS.

1. Registrering av de gamle bergverksarkiver.

Før jeg tiltrådte sommerens reiser lot jeg sende ut en del sirkulasjonsskrivelser, dels for å orientere mig og dels for å orientere de forskjellige innehavere av eldre bergverksarkiver om hensikten med mitt arbeide.

Skrivelsene var følgende:

Herr. N. N.

Idet jeg høfligst henviser til innlagte introduksjonsskrivelse fra dette kontors chef direktøren bergingeniør dr. CARL BUGGE, tillater jeg mig å forespørre om der skulde være i behold enten hos Dem eller andre steder eldre og nyere arkivsaker vedrørende N. N. bergverk.

Skulle dette som formodet være tilfellet vil jeg være Dem meget takknemlig for opplysning om arkivets tilstand og innhold, spesielt om det er ordnet.

Som regel består arkivene av:

1. Hjemmelsdokumenter for verkets jordegods, gruber o. a. eiendommer (bl. a. privilegiedokumenter).
2. Brevsamlinger og kopibøker.
3. Land- og grubemålingspapirer med karter og befaringsrapporter.
4. Regnskapsbøker med journaler, ekstrakter og andre verifikasjoner.

Dessuten hender det ofte at der eksisterer:

5. Malte eller tegnede bilder av eiere og funktionærer ved bedriftene eller med motiver fra verk eller gruber og driften der.

Jeg vilde være takknemlig om De ville tillate et besøk på stedet for å registrere arkivet. Av hensynet til innretning av min reise-

tid vil det være av stor betydning om jeg på forhånd turde utbe mig en del opplysninger, nemlig de jeg tillater mig å tilstille Dem på vedlagte skjema. Er det vanskelig å besvare de forskjellige opstilte spørsmål, er jeg, av hensyn til den langt fremskredne tid, takknemlig om skjemaet kun besvares i den utstrekning De måtte være istand til forat jeg skal kunne ha det tilbake innen 28. juni. Det er da kun nødvendig ved enkelte nummer å anmerke t. eks.: Kan meddeles senere.

Sikker på at betydningen av dette mitt arbeide vinner Deres forståelse takker jeg Dem på forhånd for alt hvad De måtte meddele mig. Jeg ber Dem tilgi det besvær jeg måtte volde Dem og tegner

med megen aktelse
ærbødigst
Rolf Falck-Muus.

Herr N. N.

En av Norges Geologiske Undersøkelser opgaver er å stå til tjeneste med opplysninger av enhver art om vore mineralforekomster, vore gruber og verk.

Da det også er av stor betydning å kjenne resultatet av tidligere forsøk og de faktorer som spilte inn ved optagelsen, driften og eventuelt nedleggelsen av en forekomst eller et verk, er det også nødvendig å vite, hvor man kan skaffe opplysninger fra de eldste tidene. Man har hittil savnet en oversikt over hvad der i trykte kilder finnes å erfare, likesom man aldri har hatt oversikt over hvad der av de gamle verks- og grubearkiver finnes i behold.

Derfor har Norges Geologiske Undersøkelse gitt statsgeolog cand. min. ROLF FALCK-MUUS i oppdrag å skaffe et register over hvor opplysninger om vor berg- og hytteindustri er å finne i trykte og skrevne kilder og hvad man kan finne på de forskjellige stedene.

Man er overbevist om at dette arbeidet som er av betydning langt utover deres krets som har noget med bergindustrien å gjøre, vinner den forståelse som arbeidet er verd og håper man på at statsgeolog FALCK-MUUS må bli møtt med forståelse og velvilje når han nu enten skriftlig eller ved personlig besøk legger beslag på Deres tid.

Ærbødigst
Carl Bugge.

Disse skrivelser bilas av et skjema til å fylle ut, således:

*Oplysninger om grube- og verksarkiver. Norges Geologiske
Undersøkelse.*

Oplysninger vedr. arkivet ved.....

Nuværende eier.....

1. Hvor finnes arkivsaker vedr. verket og gruberne?	1.
2. I tilfelle de er hos Dem: Er arkivet ordnet?	2.
3. I tilfelle arkivet er ordnet: Hva finnes av:	
a) Hjemmelsdokumenter for verket? (Privilegiepapirer etc.)	3. a)
b) Do. for gruberne? (mutingsbrev, fristbevilg. etc.)	b)
c) Do. for jordegodset? (skjøter etc.)	c)
d. Brevsamlinger og kopibøker?	d)
e. Land- og grubemålingspapirer med karter og rapporter?	e)
f. Regnskapsbøker med støpe-, masovns-, stålbrennings- og kuljournaler?	f)
4. Er arkivet uordnet: Hvor mange pakker, kasser, hyllemeter etc. består det av?	4.
5. a) Eksisterer der bilder av eiere og funksjonærer?	5. a)
b) Eventuelt av hvem og hvor?	b)
6. a) Eksisterer der bilder med motiver fra verket og grubene?	6. a)
b) Eventuelt hvad og hvor?	b)
7. Tillater De et besøk ved arkivet til registrering?	7.
8. Når vil et besøk passe Dem best i sommer?	8.
9. I hvilke trykte bøker finnes verk eller gruber omtalt?	9.
10. Eksisterer der nogen samling av nyere eller eldre teknisk litteratur? (bl. a. tidsskrifter?) Eventuelt hvad?	10.
11. Finnes der arkivsaker vedr. fremmede verker og gruber? Eventuelt hvilke?	11.

..... den 192

Signatur.....

Der innløp svar på praktisk talt alle henvendelser. Enkelte steder gikk dog de opplysninger jeg fikk, kun ut på at man intet kjennskap hadde til om der eksisterte eldre arkiv-saker vedrørende angjeldende verk. Selv her stillet man sig imidlertid meget imøtekommende til en eventuell gjennomgåelse på stedet av de der beroende saker. Enkelte besvarelser var overordentlig detaljerte og av stor betydning for mitt arbeide. Eierne viste derigjennem fullt ut forståelsen av registrering, av betydning like stor for vedkommende eiere selv som for det arbeide, hvori registreringen er et ledd.

MODUM BLÅFARVEVERK.

I 1772 fant man koboltanvisninger i Snarum på gården Skutteruds grunn. Efter en del yderligere skjerppearbeider blev det 1. april 1776 bestemt å anlegge et blåfarveverk for kongelig regning på Fossum gårds grunn. Verket blev administrativt underlagt den daværende Over-Skatte-Direction. Man fikk en eksklusiv rett til skjerpning og drift i hele strøket. Bestyrelsen blev overlatt CARSTEN ANKER og berghauptmann HJORTH og sammen med de for offentlig regning innkjøpte glassverker fra 1782 underlagt Den Norske Fabrique-Direction (Bergverks-Direktorium). Denne ophævedes i 1791 og fra nu av hører verket under rentekammeret i Kjøbenhavn. I 1813 pantsatte Fredrik VI verket. Ved panteauktion i 1822 blev verket solgt til konsul ERNST ROHDE og (vesentlig tyske) medinteressenter. Da plantefarvestoffet ultramarin innførtes på markedet fra midten av forrige årh. gikk det tilbake verden over med koboltfarvene. I 1849 blev verket så solgt ved auksjon. Det engelske firma GOODHALL & REEVES var kjøperne. Disse drev til 1856, da „Sächsische Blaufarbenwerks-Verein“, hvori den saksiske stat var interessert, kjøpte det hele. Allerede året efter i 1857 op-hørte man på Modum med å fremstille smalte og i 1869 også med koboltoksyd. Man eksporterte nu sligen til videre fored-ling i utlandet. Den saksiske stat var blandt eierne denne tiden. Helt til ca. 1880 var verket blandt landets største bergverk; men fra denne tiden fører verket en hensygnende tilværelse, for så endelig å bli nedlagt i 1898. Verkets eiendommer er solgt til stedets kommune.

Arkivet blev for en del år siden opløst. Det der tilhørte de siste 50 årene blev for en dels vedkommende sendt til de tyske eierne. De eldste sakene blev kaotisk pakket i kasser og sekker og som gave innsendt til Drammens Museum, hvor det er magasinert som ind.lev. nr. 4691. Resten blev brent. Jeg tilbragte 5 dager i Drammen med å pakke op, ordne, merke, registrere, pakke ind og for en del ekstrahere arkivaliene. Etter endt ordning blev alt igjen pakket, nu i 7 kasser. Det var sørgelig å se hvor hensynsløst de gamle og meget vakre kalve- og gjeteskinnsbindene var flenget av protokollene før nedpakningen.

Der fantes:

I kasse mrk. D.M.1/4691 og av mig merket med røde romertal:

Korrespondanseprotokoller 1776—80, 1785—92, 1799—1808, 1811—12, 1822—24, 1826—35, 1837—40 (ukompl.). 15 bind.

Sessionsprotokoller merket med røde romertal: *Lisitasjonsprotokoll* 1778—98, 1 bind. Protokol for „Ventilationer og Beslutninger at indføre ved Coboltverkets Betienters anbefalede Samlinger og Møder som eragtes fornødne til Verkets Indredning og Drift“ 1778—1781 samt kopi av samme (ukompl.) 2 bind. *Pakbok* 1788—96, 1 bind. *Gemengbok* 1789—1819, hvorav fremgår hvor stor mengde slig, calc. potaske, g'ass, kvarts etc. er tilsatt ved de forskjellige sorter farver, 1 bind. *Skiktbok* 1795—98, 1 bind.

Kopibøker 1825—32, 1838—39, 1847—48, dels defekte, 9 bind.

Breve. 20 pakker 1776—78 (kun få), 1778—1809 (omtrent samtlige innløpne brev fra HJORTH, BRÜNNICH, Statsballancedirektionen, Bergverksdirektorium etc. etc.) 1810—20 (kun få, deriblandt departementale brev). Brev fra TRAUTWETTER, BIDENKAP, BERNSTEIN, MICHLER o. a. av verkets betjenter for tiden 1776—1820, samt fra glasverksadministrasjonen (WEXELS, HEYERDAHL og MUUS) samt verkets kommisjonærer paa Bragernæs (MUUS m. fl.)

Kassabøker. En rekke mer eller mindre defekte kassabøker fra 1830-årene.

Verksregnskaper. Lønningslister i storfolio. Disse er fra 1840- og 50-årene. *Skiktregnskaper*: 1836 og 1838—47, 1 pakke. *Materialrapporter*: 1822—40, 1843—45, 1848 og 1850, 4 pakker. *Gruberapporter*: 1822—38, 21 pakker. *Ukerapporter*: 1822—25, 1827—42, 1844—49 og 1852, 11 pakker. *Kassaekstrakter etc.*: 1776, 1780—83, 1791, 793—96, 1799, 1803—06, 1811—14 og 1817, 3 pakker. *Utgift-regnskaper over gruber og pukverk*: 1823—24, 1826—45 og 1848, 16 pakker. *Smelterapporter*: 1823, 1825, 1828, 1833, 1839, 1840—42, 1846 og 1848, 1 pakke.

Auksjons- og åstedssaker etc., 1 pakke.

Reparasjoner og takster over verket 1807—19. *Material- og inventarielister* 1784 og 1785. *Regulativ* av 3. juli 1778 for verket, utstedt av Statsballancedireksjonen, alt i en pakke.

Fossum. På Fossum gård, pr. Åmot st., hvor forvalterne bodde i sin tid, er nu kontorene for V. Modum Kommunale Bruk. Her fantes foruten en del av de vakre avrevne skinnpermer til protokollene kun en del karter. Det var:

1. Kart over den østlige del av gården Fossum med plassen Sand og farveverket. Usignert, udatert.

2. Grund- und Saiger Riss / der Haupt Gruben / des Kobaltbergbaues zu Skutterud / im Kirchspiel Modum in / Norwegen / Zusammengestellt nach der Rissen des Viceober-einfahrer MÜLLER / und der Bergverwalter GRAFF / und OTTERBECH / Copiert im Jahre 1880 von / JOHANN HEINRICH VETTERMANN Unterstieger. (Nachgebracht im März 1885 von F. W. PECHSTEIN, Marchscheider (190 × 72 cm.) på lerret. Profil og oppriss; geologiske forhold pålagt. 10 cm. = 50 lakter (100 m.).

3. Theil der Skuterud Gruben im Norwegen / Abgezogen und zu Riss gebracht im Monat August 1885 / von RICHARD TÖGER / Betriebsdirector in Schneeberg. 1:500. (158,5 × 65,5 cm.).

4. Kart / over / Modum Blåfarveverks eiendom / Fossum / optaget 1866 / av / A. HJORTH / Conducteur / 1:2500. Det fremgår at der finnes: Opdyrket 953 mål, havnegang 470 mål og skog 2139 mål (80 × 123 cm.).

Statsarkivet i Kristiania. Her finnes følgende saker vedrørende Blåfarveverket (statsarkivets numer i parentes).

Blåfarveverkets:

Auksjonsprotokoller:

(27) M. B. V. 1806—1824.

(30) Licitationsprotokoll 1799—1821

Skifteprotokoller: (30) 1779—1824.

Tingprotokoller: (86) 1780—1813.

(87) 1813—1822.

KONGSBERG SØLVVERK.

Allerede før det berømmelige fundet i 1623, gjort av gjetterguten CHRISTOPHER GRISVOLD, skal der ha vært drevet en mindre forekomst i distriktet, som dog hurtig blev nedlagt. Sølvverket blev anlagt det følgende året efter at arbeidet allerede var påbegyndt høsten 1623. Kongen drev verket 1623—27. Fra 1628 av overlot kongen det til et partisipantskap, hvor han dog var interessert for $\frac{1}{4}$. I 1661 overtok atter kongen verket. I 1673 solgte han det til rentemester MØLLER som imidlertid allerede i 1683 måtte la det gå tilbake til kongen, (staten) som drev det for egen regning til det i 1805 besluttedes nedlagt. Fra 1805 til verket forsøksvis atter blev optatt i 1815 drev forskjellige private bl. a. professor ESMARK, som drev ved vaskeriet ved Gottes Hülfe, samt grubene Justits og Vinorgruben Juliane Marie. De såkaldte friskeidere opererte også.¹ Fra 1815 av har staten drevet verket den hele tid.

På Kongsberg er landets største samling av arkivalia vedrørende vort lands bergverksdrift. Arkivet omfatter følgende enkeltarkiver:

¹ Friskeidere var folk som skeidet ut erts av bergaldene og solgte det til smeltehytten, som blev holdt i drift. De fikk efter bestemt takst godtgjort sølvinnholdet i den innleverte erts. På Røros blev der ca. 50 år senere drevet på en lignende måte ved kromgrubene, idet den fattige sort av krommalmen var vanskelig å skeide, da kromjernstenen var av omtrent samme farve som den nybrutte serpentinsten. Efter å ha ligget utbrutt nogen år anløp bergarten rødbrum og da stakk ertsen tydelig av så skeidningen lettere-gjordes. Hvem som helst kunde da gå op i bergaldene ved de forskjellige og utallige skjærpene og skeide ut malm, som efter bestemt takst innløstes av selskapet.

1. Overbergamtets arkiv.
2. Bergamtets arkiv (søndenfjells).¹
3. Kongsberg Sølvverks arkiv.
4. Bergseminarets arkiv.
5. Myntens arkiv.
6. Vinorens (og Trollerud) Sølvverks arkiv.
7. Generalforstamtets arkiv.
8. Bergmandsforeningen på Kongsbergs arkiv.

Da disse sakene utgjør ca. 200 hyldemeter, forstår man at en gjennomgåelse av arkivaliene vilde tatt uforholdsmessig lang tid. Jeg tilbragte bare noen dager med at orientere mig. Samtidig studerte jeg det daværende rikholdige biblioteket. De siste decenier er det ikke ført å jour med samme interesse som i tidligere tider, men helt til ca. 1880 må det ha vært av stor betydning og verdi for verkets betjenter. Det teller over 700 bind, hvorav ca. 410 utgjøres av direktør BØBERTS verdifulle gave. Blandt de siste er ogsaa en rekke av BØBERTS, SCHEERERS o. a.s. separata, der nu er omtrent uerholdelige på bokmarkedet. Desuten fins en rekke manuskripter (i BØBERTS gave ca. 50) og karter, tegninger etc. (i BØBERTS gave over 60 nr.)

*Overbergamtets arkiv.*²

- (I 1) 1 Sessions- og anstaltprotokoller 1700—02 og 1710—1816, 36 bind.
- (I 3) 3 Resolusjonsprotokoller 1710—35, 1738—55 og 1761—1816, 21 bind.
(Fortsat av sølvverksdireksjonen til 1822).
- (II 3) 7h Generalbefaringsprotokoll 1776—1801, 1 bind.

¹ Som bekjent opprettedes for Norge et Overbergamt i Kristiania 1616. Dette flyttedes i 1686 til Kongsberg, hvor der ogsaa var et (under-)bergamt for det søndenfjellske, likesom der i Trondhjem var et underbergamt for det nordenfjellske. Dette sistes arkiv brandt ved en større brand i Trondhjem i 1798.

² Numrene i parentes refererer sig til de resp. hyller: Romertall til vertikalavdelingene og arabertall til de 6 hyller innen hver avdeling; nr. 1 øverst, nr. 6 nederst. Nummeret i arkivet på Kongsberg er satt med kursiv.

- (II 1) 6 Brevjournaler (egentlig registre) 1687—1726, 1735—36 og 1765—1814, 36 bind.
- (I 4) 5 Brevkopibøker (tildels for bergamtet) 1705—19, 1717—24, 1726—63, 1765—69 og 1772—1815, 61 bind.
- (III 5) 11 a) Innkomne brev 1621—74, 1677 og 81, 1685—87, 1693—1745, 1756—57 og 1759—1815.
b) Brev av historisk interesse 1798—1815.
d) Brev av berghauptmann HJORTH 1788—91, samt kopibøker for HJORTH 1779—87 og 1790—91, 1 pakke.
e) Konsept Sesjonsprotokoll 1773—78 og 1784—89.
f) — Journal 1784—89, 1 pakke.
g) — Brevprotokoll 1774—77, 1779, 1783, 1784, 1789, 1791—94, 1795—98 og 1807 09, 1 pakke.
h) — Utsendte brev 1770—1809, 2 pakker.

Bergamtets arkiv.

- (II 3) 7 Sesjons-, anstalt- og befaringsprotokoller 1689—93, 1706, 1712—15, 1717—18, 1724—28, 1689—1725, 1738—56, 1725—32 og 1798—1808, 14 bind.
(Se forøvrig grube- og dagbefaringer under LN 26 g).
- (III 5) 11 c) Brev 1801—12.

Sølvverkets arkiv.

- (I 3) 2 Participantenes resolusjonsprotokoll 1628—51, 1 bind.
- (I 3) 3 Overbergmester DANIEL BARTHS memorial 1647, 1648, 1650 og 54, 4 bind i en pakke.
- (II 4) 8 Protokoller vedkommende Sølvverkets nedleggelse ifølge reskript av 10. juli 1805.
a) Sesjonsprot. for overbergamtet og dets tilforordnede 1805—07, 1 bind.
b) Journal for do. 1805—07, 2 bind.
c) Kopibok for do. 1805—07, 2 bind.
d) Tilståelser for gårdbrukere og mestere om å få ta avskjedigede bergarbeidere i sin tjeneste, 2 pakker.
e) Avskjedsmanntall.

- (II 4) 9 a) Bestallings- og instruksjonsprotokoller 1654—56 og 1774—1832, 4 bind.
- 9 b) Bestallinger og instruksjoner, 1 pakke.
1. for overbergamt, bergamt, berghauptmann m. fl. betjenters lønning, samt Knapschaften 26. dec. 1689,
 2. for betjentenes lønning 15. juni 1711,
 3. for administrasjonen av overbergamtet og justisen i berg- og civilsaker 27. mars 1714,
 4. for anlegget av to hovedstoller, betjentes beskikkelse, overbergamts-, bergamts- og underretten 19. april 1721,
 5. for oberberghauptmann GABEL 5. mai 1721,
 6. for enkepensjonsfondet m. m. 10. mars 1721,
 7. for skade- og sykkeløn, betjenters og arbeideres pensjon, i utkast uten dato,
 8. for stigere og arbeidere av 1708, 24, 89 og 99,
 9. for pukverksskiftenes orden og lønning 1801,
 10. for skeidningen 18. juli 1801,
 11. for skeidemannskapet 7. juni 1799,
 12. for gutters alder, som antas i Sølvverkets faste stukk 5. dec. 1801,
 13. for generalinspektøren 26. jan. 1729,
 14. for viceberghauptmannen 13. april 1733,
 15. for forstvesenet 27. jan. 1729 samt en del avskrifter av kongelige resolusjoner vedr. forstamtet m. m.,
 16. for myntmesteren, hytteinspektøren, gardeinen og bergrevisoren,
 17. for materialforvalteren 3. august 1791,
 18. for magasinforvalteren 1776 og 1803,
 19. for stillopseeren 1782,
 20. for markskeideren 1792,
 21. for smedeopseeren 1733,
 22. for mølleopseeren 1774,
 23. for skjærperen,
 24. for naturalforpleiningen 1768, 74, 75, 98, 99,

25. bergkassereglementet av 1724, 29 og 78 samt forslag til reglement for lønningerne 1771.
- (II 5) 10 a) Ekstrakter av kongelige resolusjoner, brev fra statsholderen og de kongelige kollegier fra 1642—49 og 1670—1775, 4 bind.
b) Kongelige res. o. s. v. 1615—1816, 1 pakke.
- (IV 3) 12 Adkomstprotokoll.
13 Designation over gress- og havneløkker paa sølvverkets grunn 1758, 1 bind.
Forretning over samme.
14 Auksjons- og lisitasjonsprotokoll 1741—1827, 1827—33 og 1844—50, 7 bind.
- (IV 4) 15 Hyttevesen.
a) Hyttekostregninger 1687, 1694—1705, 1707—82 og 1790—98, 12 pakker.
b) Brevskaper 1792—1815, 2 pakker.
c) Dagbøker 1639, 1649—51, 1731, 1733, 1735, 1736 og 1743.
d) Regnskapsekstrakter 1732—34, 1734—36, 1746, 1749, 1766—68 og 1779—88.
e) Proverbøker 1624, 1628, 1643, 1646, 1650, 1653, 1656 og 1659, *c. d. e.* i en pakke.
f) Skiktlistor og probersedler 1769—1802.
g) Smelteregninger 1624, 1626—73, 1684—86, 1700—08, 1710, 1713—24, 1726—28, 1730—56 og 1666—90, 52 pakker.
h) Smelteprotokoller 1711—36, 1738—47, 1748—49, 1752—53 og 1757—65.
i) Ekstrakter av hytteomkostninger for det av private mellem 1807—11 til smeltning innleverte sølv, 1 pakke.
- (IX 4) 17 Einfahrerens befaringsjournal 1787—1804, 10 bind.
18 Grynøllens inntekter 1765—1801, 10 bind.
Gamlemøllens inntekter 1799—1816, 3 bind.
Nymøllens inntekter 1800—01 og 1813—16, 2 bind.
Mølleregninger 1694—95, 1697—1705, 1761—71, 1774—81, 1791 og 1808—13.
Brevskaper; enkelte eldre, samt 1798—1815, 1 pakke.

- (IX 5) 19 Bro-, bom- og veivesen.
a) Innkomne bompenger og utgifter ved bommen 1729—1819, 14 bind.
b) Brev samt instruks for bompenges oppbørsel 1791—1815, 1 pakke.
c) Besiktigelsesforretninger over veier fra Kongsberg gjennom Eiker og Sandsvær av 1657.
20 Inndelingsprotokoll 1709—98, 7 bind.
- (IX 6) 21 Assignasjonsprotokoll 1738—76 og 1810—31, 5 bind.
22 Beordringsprotokoll 1753—1743, 22 bind.
- (X 1) 23 Bergkassen vedkommende.
a) Hovedbøker 1739—43, 1745—56, 1774—1804 og 1809—36, 7 bind.
b) Regnskaper 1694—98, 1701, 1704—05, 1707 (defekt), 1713—21, 1723—52, 1754—58, 1760—61, 1799 og 1809—12, 62 bind.
c) Regnskap over sølv levert mynten i Kr.a 1632—58, 1662—65 og 1684, 6 bind.
d) Kvartalsregnskaper over sølvverkets utgifter og inntekter 1628—46, 1671 og 1691—1799.
- (X 5) 24 Materialvesen.
a) Regnskaper for materialhuset 1694—97, 1701, 1703—07, 1709, 1711—32, 1734—52, 1754—57, 1760—80, 1791—1801, 1803—06 og 1808—14, 104 bind.
b) Do. for belgmakerverkstedet 1773—76, 3 bind.
c) Beregninger over alt materialforbruk ved Sølvverket 1761—97.
d) Brev 1785—1815.
- (XI 1) 25 Kornmagasinet, diverse saker for forskjellige år mellom 1739—1815.
- (XI 3) 26 Grubevesen.
a) Brev 1790—1815.
b) Inventarielister fra 1700-tallet, 1 pakke.
c) Beregninger over tyvognkjørsel, gjøpeldrivning og smedarbeide m. m. 1729—89.
d) Juliane Marie grube vedk. 1808—12, 1 pakke.

- e) Sammenlign. av kron- og meiselbor m.h.t. effekt ved boring på fast og mild sten 1786.
- f) Mutings- og fristbevilgninger 1816—22.
- g) Grube- og dagbefaringer, samt beskrivelser over en del gruber og skjerp m. v. 1711—1815.
- h) Anotationsbok for Barlimodalens skjerp 1797, 1 bind.
- i) Do. for Haus Oldenburg o. fl. gruber 1784—1802, 1 bind.
- k) Do. for synker og orter i forskjellige gruber 1797, 1 bind.
- l) Markskeiderjournal 1792—95.
- m) Skjerpejournal 1790—1805, 4 bind.
- (XI 4) 27 Stollvesen.
 - a) Christian Stoll.
 - Anstaltlister 1782—89.
 - Utgiftsregnskaper 1782—92.
 - Opgaver over utslag etc. 1782—92.
 - b) Fredriks Stoll m. m. Opgave over utslaget etc.
- (XI 5) 28 Pukkverksvesenet.
 - a) Pukkverksregninger 1729—41.
 - b) Inntekt- og utgiftsregnsk. 1763—82 og 1789—90.
 - c) Do. for stadspukkverker og tømmerarbeidet 1698—1705 og 1708—14.
 - d) Pukkforsøk ved Madelung og Henckel 3.
 - e) Protokoll over vundet sølv og sliger 1773—75, 1779—82 og 1803—04.
 - f) Sliglister 1810—17, 4 bind.
- (XII 1) 29 Skiftbøker for 1745, 1790, 1792, 1799, 1803, 1805, 1810 og 1816, 9 bind.
 - 30 a) Utgiftsregnsk. for gruber og (tildels) for pukkverker 1624—73, 1678—87 og 1694—1793.
 - b) Do. for kisgrubene i Sandsvær 1629.
- (XII 2) 31 a) Anstaltlister 1711—58, 1760—1800, 1801—02 og 1810—17.
 - b) Uttog av grubeanstaltene 1795, 1796, 1801 og 1802.

(XIV 1) 32 Forstvesenet.

- a) Skov- og floteregnsk. 1698—1705, 1734—44 1746—79 og 1785—1800.
 - b) Regnsk. over beholdn. av skogeffekter 1743—62.
 - c) Vedr. plasser på sølvverkets grunn.
 - d) Sølvverkets skogcirkumferense. Akt av 29. mai 1720.
 - e) 68 forbud mot plankeskur i Nummedal 1804.
 - f) Diverse.
 - g) Brev træfrøinnsamlinger vedr.
 - h) Diverse protokoller.
 - i) Aastedsforretninger:
 - 1. Øfsetbakkens skog 1696 og 1702.
 - 2. Meheias skog 1731.
 - 3. Sæterbol mellem Telemarken og Nummedal 1739.
 - 4. Delelinjen mellem Barmen skog og Telemarken 1751.
 - 5. Grenselinjen mellem samtlige sølvverkets skoger 21. jan. og 20. dec. 1806.
 - k) Brever generalforstamtet vedr. 1739—46.
 - l) 6 pakker brev til overbergamtet 1791—1815.
 - m) Beregninger over kul og setteved 1722—89.
- 33 Brev kruttfabriken vedr. 1790—1815.
- 34 Beskrivelse over sølvverkets bygninger 1741—61.
- 35 Medisinalvesenet.
- a) Brev 1791—1815.
 - b) Sykehusregnskaper 1769—1773.
- 36 Pensjonsvesenet.
- a) Regnskaper over pensjoner 1768—70.
 - b) Manntall over avskjedigede arbeidere og pensjonister 1791—1833.
 - c) Brev 1798—1815.
 - d) Regnskaper for knapschaftskassen 1630, 36, 39, 46, 49, 53, 57, 58, 60, 61 og 63.
 - e) Opgave over bøssepenge 1731.
- 37 Manntallslistor 1711—24, 1729—41, 1761—66, 1771—76, 1780—1805 og 1808—12.

- (XII 3) 43 Fattigvesenet.
a) Brev 1770—80 og 1799—1815.
b) Do. vedr. spinneriet 1798—1807.
c) Opfostringskontrakter om barn utsatte for fattigvesenet i 1816—32.
d) Diverse regnskaper 1799—1806.
e) og f) diverse saker.
- (XV 4) 44 Skolevesenet.
a) Regnskaper 1719—75, 1778, 1785—1786 og 1788—1807.
b) Brev 1657—64 1765—66, 1776—79, 1782 og 1785—1713.
c) Biskop Smidts brev 1778—80, 1786—87 og 1789.
- (XV 5) 45 Kirkevesenet.
a) Hovedbok autorisert 1738.
b) Regnskaper 1645—47, 1662, 1707—77, 1779—80, 1799—1803, 1804 og 1806—09.
c) Brev 1758—1814.
- (XV 6) 46 a) Protokoll for den ved kongelig resolusjon av 27. jan. 1736 anordnede inkvisisjonskommisjon 1741—1807, 1 bind.
b) Do. for do. av 23. juli 1772 utnevnte kommisjon til undersøkelse av adskillige av sølvverksarbeiderne påklagede misligheter ved verket, 31. aug. 1772—7. juni 1775.
c) Brevskaper vedr. samme kommisjon,
- (XVI 3) 48 Forretning hvorved rentemester MÖLLER overleverer sølvverket til de kongelige kommissarier 1683.

Bergseminariet.

- (XII 3) 41 Brev og tildels regnskaper 1783—1817.

Den kongelige mynt.

- (IX 1) 16 a) Myntningsprotokoller 1711—33, 1736—54, 1756, 1758—63, 1774—83 og 1817—50, 40 bind.
b) Protokoll for kommisjonen for å undersøke 24 skillings-myntningen 1735, 2 bind.

- c) Do. av 8 skillings-myntningen 1727—29, 1 pakke.
- d) Myntgardeinens protokoller 1729—31, 1733—34, 1738, 1740—41 og 1745—60, 10 bind.
- f) Brevskaper 1791—1815.
- g) Omkostninger ved myntningen 1686—87, 1697—61, 1766—89, 1997 og 1807—15.
- h) Utmyntningsregnskaper 1655—57, 1659—66, 1686—94, 1696—1706, 1720—22 1724—26, 1729 og 1730—65.
- i) Myntanordninger av 1602 og 1692.
- k) Lønningsreglement av 1749.

Vinorens eller Trollerud Sølvverks arkiv.
Diverse saker fra 1800-tallet til dags dato.

AAMDALS KOBBERVERK.

Aamdals Kobberverk, som ligger syd for Bandak i Skafså anneks til Mo prestegjeld i Telemarken blev optatt i 1691 av borgermester J. P. BERGMANN i Kristiania og drevet av ham til like efter år 1701. Så forfalt verket efter hvert til 1712, da den daværende eier JENS GREGERSSØN lot arbeidet helt innstille. Den også fra Eidsborg brynestensbrudd kjente kaptein, senere oberst CHRISTIAN VON KOSS optok endelig driften i 1745. Han og medpartisipanter fikk privilegier for verket i 1752. Da han døde i 1758 kjøpte en del Skiensborgere det hele og fortsatte driften, som imidlertid nu efter hvert døde hen, for endelig å stanses helt i 1770. I 1807 optok overbergamtsassessor OLE HENCKEL m. fl. verket på nytt. Allerede i 1812 måtte driften påny stanses. Fra 1826 blev verket efter å være solgt til staten (tatt som brukelig pant for utestående skatter?) drevet i 2 år for engelsk regning (en mr. CROWE m. fl.). Derpå kom det atter under administrasjon av staten. Endelig omkring 1860 (1857?) blev verket kjøpt av et engelsk selskap, som efter forskjellige rekonstruksjoner solgte det alt sammen i 1893 til det norske selskapet: Omdals Kobberverks Aktieselskab. Disse drev det til det i 1899 gikk over til det engelske Aamdals Copper Mines Syndicate Ltd., som imidlertid gikk konkurs allerede $\frac{3}{4}$ år efter. Ved auksjonen i 1901 fikk

et av Europas mektigste grubekompanier: The Tharsis Sulphur and Copper Co. Ltd. tilslaget, men etter kort prøvedrift solgtes verket atter og nu til Skafså kommune. Så kjøpte amerikaneren CHARLES McCULLY verket i 1904. Et engelsk selskap: Telemarken Copper Mining and Smelting Co., drev uten konsesjon fra 1907 av, men i McCULLYS navn. I 1909 stanse- des driften. I 1912 kjøpte A/S Norsk Elektrolytisk Kobber- ekstraksjon det hele og endelig kom det på A/S Aamdals Kob- berverks hender 1. sept. 1913. Dette fik konsesjon i 1914, som blev fornyet efter en rekonstruksjon i 1915. Fra 1919 har driften vært nedlagt.

Det er lett forståelig at arkivet ved et verk, som har gått fra hånd til hånd til stadighet, ikke er blitt tatt vare på. På Aamdals Verk var også uforholdsmessig litet i behold. Hver- ken gamle karter, driftsjournaler, brevskaper eller regnskaps- bøker fantes nu på verket, når undtas en del saker fra 1860- og 70-årene, da de forskjellige engelske selskaper drev verket. Disse lå og slang på et loft. I den tid verket var under admi- nistrasjon av staten i første halvpart av forrige århundre, var den kjente eidsborging lensmannen og stortingsmannen PETER MANDT på Dalen statens representant en del år (1836—1841). Fra disse årene finnes der en del saker vedr. verket i hans efter- latte arkiv på Dalen hos sønnesønnen HALVOR M. MANDT. Jeg gikk igjennem arkivet og tok ut alt hvad Aamdals Kobberverk angikk og ordnet dette i en pakke, med følgende avdelinger:

I. Diverse papirer vedr. Aamdals Kobberverk fra 1836—48. Bl. a. frister for statens regning fra 1836.

II. Brev fra verkets gamle forvalter TØRRES ROSING (der hadde vært knyttet til verket helt fra ca. 1800 av) til lensmann MANDT, verket vedr.

III. Kassaekstrakter m. fl. regnskaper over inntekt og ut- gift 1837—41.

IV. Magasinregnskaper 1831—36 og 1837—41.

V. 1. Rosings kontrabok med verket for 1830 og 1832.

2. Lønningsbøker m. m.

På Aamdals Verk fantes kun:

1. Avregningsbøker for arbeiderne ca. 1860—80.

2. Regnskapsbøker fra samme tid.

Av karter fantes intet. Derimot var der et par eldre typer av bergbormaskiner, som blev lovet inntil videre at bevares med henblikk på Norges Tekniske Høiskole og et fremtidig bergteknisk museum.

ULEFOSS JERNVERK.

Ulefoss eller Holden Jernverk blev anlagt i 1652, med privilegier fra 1657, men det forfalt snart efter. Det blev så atter optatt i 1672 av ANDERS MADSSØNS enke i Tønsberg efter samme år å ha fått nye privilegier. Like efter, i 1676, ser vi, at hun utsteder skjøte på verket til HALVOR SØRENSSØN (BORSE). I 1724 utsteder auksjonsforvalter HARTVIG POPPE auksjons-skjøte på verket til geheimeråd ADELAER, hvis arvinger i 1727 tilskjøter HERMAN HERMANSSØN LEOPOLDUS verket efter at kjøperen som odelspretendent var kjent løsningsberettiget ved høiesteretsdom. Nu var verket i hans efterkommeres (Løvenskioldenes) besiddelse til det ca. 1830 gikk over i S. D. CAPPELENS eie. Dennes sønnesøn kammerherre m. m. D. CAPPELEN eier nu verket, som er det eneste av de gamle verk, som fremdeles fremstiller rujern og til og med av malm fra egne gruber.

Jeg tilbragte nogen dager med å gjennomgå arkivet. Bortset fra en smeltebok fra 1816 til 1827, fantes desværre ingen papirer, hvorefter produksjonens størrelse og art kunde bestemmes. Der fantes fortrinsvis en rekke hjemmelsdokumenter for verket og jordegodset, en del regnskapsbøker for verk og gruber fra 1800-tallet og en del papirer vedr. verkets historie, mere eller mindre fragmentariske forresten.

Pakker.

I. *Hjemmelsdokumenter.*

Skjøter for de mange gårdene verket eier. 78 dokumenter med skjøter, inventariefortegnelser m. m. verket vedr.

II. *Privilegier 1.*

Bl. a. Christian V's originalprivilegium av 20. febr. 1672.

III. *Privilegier 2.*

Inneholler også rentekammerskrivelser fra 17- og 1800-tallene etc.

IV. *Verkets historie* vedr.

Bl. a. manuskript: „Holden eller Ulefoss Jernverks historie uddraget af gamle, ved verkets kontor værende papirer,“ ført à jour til ca. 1880. 32 kvartsider. P. HOLMSENS rapport av desember 1880: Noget om gruberne og grubedriften i Fehnsfeltet. 7 maskinskrevne folioark samt tabel over produksjonen 1874—79. Videre: Forsøg til en Beskrivelse over Holden Jernværk. 2 kvartheft i stive permer. Ufuldstændig. 1. hefte: 1795: Afd. 1—3, 2. hefte: 1796: Afd. 4—6. Planlagt i 17 afdelinger med anhang: Er flere grene av jerntilvirkningen tilraadelig? og hvilke?

V. *Diverse 1.*

Forskjelligt vedr. kirkene, takstforretninger (bl. a. overbergamtets takst av 1801) avlæste skjøter, obligasjoner etc.

VI. *Diverse 2:* Bl. a. status, balanseopgaver, beholdningsopgaver etc. 1835—78 (ukompl.). Smeltebok 1816—1827. *Protokoller.*

1. Jordebok.
 - a) Holden Jernverk med kirker og jordegods. 1762 (kjøpt av konferentsråd VON LØVENSKIOLD). Register.
 - b) Holden Jernverk 1830-årene.
2. Utgiftsregnskaper (nogen kaldt grubejournaler).
 11. bergmåned¹ 1847—1. jan. 1859, 3 bind.
 1. jan. 1866—10. bergmåned 1881, 3 bind.
3. Produksjonsprotokoller:
 - November 1847—11. bergmnd. 1881, 2 bind.
4. Grubejournaler:
 7. bergmnd. 1814—10. bergmnd. 1881, 3 bind.
5. Lønningslister 1. jan. 1900—31. dec. 1915, 14 bind.
6. Kopibøker 10. jan. 1855—30. okt. 1884, 32 bind.
7. Fakturakopibøker 9. april 1845—5. sept. 1884, 17 bind.
 - 6. aug. 1884—24. aug. 1920, 116 bind.
8. Masovnsregnskaper. 4. bergmnd. 1835—4. bergmnd. 1877, 18 bind.
9. Kupolovnsregnskaper. 5. bergmnd. 1842—10. bergmnd. 1916, 29 bind.
10. Kullebøker. 1835—1877, 10 bind.

¹ Året deltes i 13 bergmåneder av 4 uker.

11. Kirkeregnskaper 1835—57, 10 bind.
12. Hovedbøker fra januar 1839.
13. Justitsprotokol 11. april 1736—19. juni 1816.
14. Forlikskommisærprotokoll 15. nov. 1797—3. aug. 1810.
15. Diverse manualer og et par bind med regnskaper over bondekjørselen.

Efter mit besøk er der meddelt mig, at man har søkt efter flere arkivsaker og at der er fremfunnet forskjelligt, uten at der er meddelt mig hvor.

RØROS KOBBERVERK.

Efter at Lossiusgruben ved Rauhammeren var funnet i 3644 og Storvola (Storvarts) grube året efter fik Christian IV's kammertjener JOACHIM IRGENS, riktignok på en alt annen end retmessig måte, privilegier på verket i 1646. De egentlige eiere skiktmester LORENTZ LOSSIUS og bergskriver PETTER PETERS-SØN samt LOSSIUS' svigerfar presten til Meldalen ANDERS OLS-SØN BRUSE? og presten HANS LAURITZSØN i Tønset blev avspist med en ubetydelighet. Fra den første stund av og like til 1909 eksisterte verket som et partisipantskap. Først var verket delt i tredjeparter, så i 30te-parter og allerede like fra 1650 i 60ende-parter. Fra 1685 deles verket i 180 deler og fra 1721 i 172 deler. I 1909 gikk partisipantskapet over til et moderne aktieselskap. Verket har vært i kontinuerlig drift like fra starten i 1644 til i 1919, da man måtte stanse hyttedriften, mens ubetydelige arbeider i enkelte gruber fremdeles pågår.

Dette verk har vært av en overordentlig stor betydning for landet og spesielt for utviklingen av vor bergverksdrift. Det deler sammen med Kongsberg Sølvverk æren for blomstringen av bergverksdriften i 1600-tallet, idet dette verk for det nordenfjellske var hvad Sølvverket var for det sønnenfjellske.

Arkivet er vel bevart og efter Sølvverksarkivet landets største bergarkiv. Det teller vel ca. 100 hyldemeter. Det er lett forståelig at der i et sådant arkiv må finnes mange ting av interesse. Verket var jo fra tid til annen interessert i det ene efter det annet av de nordenfjellske bergverker, enten samlet eller ved en av sine partisipanter; og arkivet teller mange do-

kumenter vedrørende andre verk. Disse er av så meget større interesse, som jo det nordenfjellske bergamts arkiv er brent.

Der er optatt et utmerket register over arkivet.

Dette register klassifiseres således:

- Klasse 1. Verkets privilegier og bevillinger. (1646—1824).
- 2. Mutingsbrever, privilegier og utmål. (bl. a. 1644: Lossius, 1645: Storvarts, 1693: Harsjø, 1708: Graf-aas eller Fredrik IV's grube, 1750: Heskedals, 1766: Kjøllufjeld, 1766: Mug, o.s.v.
 - 3. Almindelige foranstaltninger og anordninger.
 - 4. Bestallinger, beskikkelser, ed og instruksjoner.
 - a) Bestallinger.
 - b) Ed.
 - c) Instrukser.
 - d) Kausjoner.
 - 5. Foranstaltningsprotokoller.
 - 6. Amtsstueprotokoller (eller m. a. o. tingprotokoller ført under utøvelsen av jurisdiksjonen ved verket på møtene som blev holdt i „amtsstuen“).
 - 7. A. Generalforsamlingsbeslutninger og lisitationer.¹
B. Mislig erlagte innskudd.
 - 8. Bergregnskaper og dertil hørende dokumenter.
 - 9. Røros Verks gruber vedkommende.
 - a) Foranstaltninger.
 - b) Relasjoner og befaringer.
 - c) Regnskaper og ekstrakter.
 - 10. Røros Verks hytter vedkommende.
 - a) Foranstaltninger.
 - b) Regnskaper og ekstrakter.
 - 11. Tolgen og Røros plathammer vedkommende.
 - 12. Proviantvesenet.
 - 13. Sims kruttmølle.²

¹ Alle arbeider blev utsatt til anbud. På disse „auksjoner“ underbød arbeiderne hverandre og den som bød minst fik tilslaget.

² Ved generalforsamlingsbeslutning av 26. juni 1820 kjøpte Røros Kobberverk Sims Kruttverk, som lå i Børsen. Allerede 1765 var den overdratt et interessentskap efter en tid i forveien å være anlagt av BREDE HEIDE på Sim.

Klasse 14. Røros kirke.

- 15. Røros skole og fattigvesen.
- 16. Verkets jordegods vedkommende.
- 17. Skogvesenets vedkommende.
- 18. Den øphevede bergjurisdiksjon.
- 19. Den øphevede militære innretning.¹
- 20. Verkets historie.
- 21. Papirer fremmede verker vedkommende.
- 22. Brandtakstasjoner over Røros Verks etablissementer og bygninger.
- 23. Prøvesmeltlingsprotokoller.
- 24. Papirer vedrørende bergkadetskolen.²
- 25. Manttallslistor.
- 26. Kromfabrikken (Lerens Kromfabrik) og kromgrubene.³
- 27. Domsakter og forlik.
- 28. Revisjonsprotokoller.
- 29. Obligasjoner og gjeldsbrev, kjøpekontrakter og skjøter, forbudsforretninger, utskiftningsforretninger, utkastelsesforretninger etc.
- 30. Papirer vedr. den elektriske kraftoverføring.
- 31. Aktiebrev.
- 32. Sentralkommisjonens forhandlingsprotokoller.
- 33. Hjorths stiftelse vedrørende.⁴
- 34. Kopibøker og journaler.
- 35. Bygningsetaten.
- 36. Diverse.

¹ Arbeiderne var likesom ved de øvrige bergverk fritatt for utskrivning; men på grunn av den isolerte beliggenhet møtte arbeiderne selv til eksersis allerede fra 1675 av. Der var etterhvert opprettet to kompanier, der utgjorde bergkorpset. Da regimentene blev øphevet fra 1. januar 1818 øphevedes også bergkorpset.

² Da der stadig søkte unge lærelystne menn til verket for å utdanne sig i bergfaget, og disses antall ca. 1820 var særlig stort opprettet en „bergkadetskole“ i 1821. Verkets siste bergkadet var HAUG som blev kadet i 1857.

³ Røros Verk var en av interessentene i Lerens Kromfabrik som var i drift 1831—65 og 1871—80. Av hensyn til fabrikken drev man kromgrubene i Feragen, Rauhammeren og en del i Nordland.

⁴ Direktør PETER HJORTH testamenterte ved sin død 1789 en del av sine midler til en stiftelse på bergstaden.

- A: Administrerende direktørers arkiv.
- B: Overdireksjonens arkiv.
- C: Bergskriverens arkiv.
- D: Registratur over de i 1893 fra Thomas Angells stiftelsers arkiv i Trondhjem til Røros Kobberverks arkiv overleverte arkivalier.
- E: Foldals Verks arkiv.¹

Klasse 21 inneholder en rekke interessante papirer som nevnt vedrørende forskjellige verker. Jeg vil her bare løselig antyde hvad der finnes. De 9 første nummer angår *Mostadmarkens Jernverk* og sir WILLIAM DAVIDSONS befatning med verket i 1660- og 70-årene, bl. a. sirkumferanse- og utmålsforretningen av 1672.

To nummer angår *Gudbrandsdalske Kobberverk*, også kalt *Sells* eller *Fredriks-gaves Kobberverk*. Det er Christian IV's privilegium av 28. mai 1642 til JOACHIM IRGENS („Jochum kamertjener“) og Fredrik III's av 30. februar 1664 til statholder GYLDENLØWE, ved hvilken anledning verket fik sit navn.

Av papirer *Løkkens* eller *Det Meldalske Kobberverk* vedkommende er der 5 nummer. Christian V's komfirmasjon på verkets privilegier av 28. september 1670, er heriblandt. Dessuten finnes noen skrivelser om forholdene ved gruben, spesielt om Øvre og Nedre (eller den nye) grube i 1685, og regnskapsekstrakter fra årene 1683—96, med produksjons- og omkostningsoppgaver.

Aamdals Kobberverks eier borgermester BERGMAN hadde en søn som var direktør for Rørosverket. En skrivelse, hvorav fremgår at ANUND AAMDAL var første finner av Aamdalsgrubene, finnes som nr. 19 av denne klasses papirer.

Treenighets Kobberverk også kaldt *Odals Kobberverk*, blev anlagt efter at der 15. september 1721 var utstett mutingsbrev, likesom man like i forveien (29. juli) hadde dannet et partispantskap. I arkivet ligger befaringsrapporten fra utmåls- og sirkumferanseforretningen av 13. oktober 1721. Verket som også kaldes *Sands* eller *Hellig Trefoldighets Kobberverk*, fikk først

¹ Se nedenfor under Foldals eller Fredriks-gaves Kobberverk.

privilegier 26. april 1742. Det har den hele tid vært et meget ubetydelig verk. I 1760 blev det allerede forlatt for godt.

Budals Kobberverk. 3 nummer angår dette verk. Det fremgår at verket allerede var i drift ca. 1670; man søker om frist i 1680. Verket drives atter 1721—25, nu av en del trondhjemske kjøbmenn, der nedla nogen 1000 rdlr. i verket. Et *Bjordals Verk* omtales i de samme papirer.

Kvikne-, Indsets- eller Det Østerdalske Kobberverk blev allerede optatt i 1629. Under navnet *Guds Gaves Kobberverk* er der under 21. oktober 1633 meddelt kongelig bevilgning på verket. Senere skal det også være kaldt *Ørsunds Verk*. I Røros Verks arkiv finnes en rekke papirer vedr. dette verk: Fredrik III's skjøte av 21. juni 1654 på verket til rentemester MÜLLER i Kjøbenhavn. (Kopi). 2: Cirkumferanseforretning av 27. mars 1672, hvor Guds Gaves grube utpekes som centrum. (Kopi). 3: Relasjon om verkets gruber, forfattet av P. KARMARK 24. oktober 1677; 4: Relasjon av 1678 om Guds Gaves grube m. fl. 5: Remonstrasjon over verket 1655—78 av HENRIK MÜLLER; 6: Konsept av bergmester HENNING IRGENS' forslag om at opta verket (udat.); 7: Diverse papirer vedr. Indset og (!) Kvikne Verker (!).

Det Gotthalfske Kobberverk. Dette verk, som lå like nord for Alunsjøen i Aker utenfor Kristiania, fikk privilegier i 1704. Eieren var vicesatholderen FREDRIK VON GABEL. Det er nedlagt like etter 1757. Et kart utvisende cirkumferensen finnes i Norges Geografiske Opmålings arkiv. I arkivet på Røros finnes en kopi av Fredrik IV's komfirmasjon (dat. 7. august 1705) av overbergamtets givne forlening til GABEL.

Lesje Jernverk. JOACHIM IRGENS og JØRGEN PHILLIPSSØN fikk 19. november 1660 privilegier på dette verk, som lå i Lesje sogn øverst i Gudbrandsdalen. Kopi av Christian V's komfirmasjon på privilegiene datert 16. april 1673 finnes i Røros Verks arkiv.

Selbu Kobberverk. Verket blev som bekjent optatt 1713 efter at der først var mutet en kobberanvisning i distriktet i 1708. I 1726 blev driften efter et tap på ca. 30 000 rdlr. innstillet. Nu optok distriktets bønder selv verket i 1634 og drev til de i 1738 solgte det til rådmann HANS HORNEMAN i Trond-

hjem. Da HORNEMAN døde i 1764 blev verket solgt til forskjellige, fortrinsvis trøndere.

I arkivet på Røros finnes en „Foranstaltningsbog“ for verket for årene 1713—33 samt protokoll vedkommende Lillefjeld, Gielså og Kjøli gruber fra 2. kvartal 1793 til utgangen av 1811. I stiftsarkivet i Trondhjem finnes Selbuverkets arkiv, der skal være meget omfattende. Dette agtes gjennomgått sommeren 1924.

Jern- og kobberforekomstene på Smølen omtales i et dokument i arkivet. Der nevnes, at de er funnet i 1715 og drevet i 1716—17 med dårlig resultat.

Det Harsjøiske Vitriol- og Farveverk blev optatt for bergmester HENNING IRGENS regning i 1693 og drevet til henimot år 1700. En pakke papirer vedrørende dette verk inneholder bl. a. regnskaper over driften, beregninger over anleggsutgiftene samt en del korrespondanse verket vedkommende.

Aardals Kobberverk i Indre Sogn som var anlagt i 1680 av to bønder, hadde en ugunstig beliggenhet. Det skyldes vel utelukkende et fund av guld i grubene at verket så længe fikk eksistere. Etter kgl. res. av 28. februar 1742 blev der nedsatt en kommisjon, som skulde uttale sig om forholdene på stedet.

I arkivet på Røros finnes papirer, som viser at to av verkets betjenter, direktør BØRCHGREVINK og hytteskriver IRGENS, var opnevnt til å ta sete i kommisjonen. Partisipantene søker av hensyn til verkets tarv om at de to betjenter må bli fritatt for det dem tildelte tillidshverv.

Gulstad og Mok Kobberverker i resp. Ogdalen og Værdalen, nogen av landets ubetydeligste bergverk, drevet kun få år, er meget omstendelig beskrevet i et foliohefte på ca. 60 sider av JENS NICOLAI SCHULT¹ i 1831 i „hans alders 77de Aar“. Dessuten finnes bergamtets befaringsrapport av 1777.

Foldals Kobberverk. Dette verk, som også kaldes Fredriks-gaves Kobberverk, fikk privilegier i 1748, efter at eierne først forgieves hadde søkt å drive det gamle Fredriks-gaves Verk (Sellsverket) som de hadde latt mute pány i 1739. Partisi-

¹ J. N. SCHULT var far av den kjente cand. min. PETER ASCANIUS SCHULT, Rørosverkets senere direktør, f. 1798, cand. min. 1822, direktør 1828—57; død 1875.

pantene var Kristianias mest kjente menn, med navne som VON RAPPE, COLLETT, VOGT, LEUCH, ELIESON, KREFTING m. fl. I 1749 kom MONSEN på Linderud med. I nærheten av de gruber partisipantskapet drev mellom Østerdalen og Gudbrandsdalen drev også borgermester HAGERUP i Trondhjem på en forekomst, som allerede var blitt drevet en tid av direktør TAX ved Røsosverket. Det var Fådals grube, hvorefter også verket en tid blev kaldt Fådals Verk. HAGERUP lot så blotte en ny gang i Foldalen og skjerpet blev kaldt Glück Auf! Etter å være blitt gjort oppmerksom på dette av bonden OLE HUSUM i Foldalen, lot partisipantskapet foreta skjerpearbeider på samme sted og mutet en forekomst bare 40 m. fjernet fra HAGERUPS: den såkalte Elisabeth Magdalena grube. Etter en del kjegl slog man sine pjalter sammen og fra 1748 drives disse gruber med tilliggende to hytter som Foldals Kobberverk, Fredriks-gaves kaldet.

Verket gikk en tid godt (1770—80), men etter hvert blev ertsene fattigere, og driften innstillet i 1818.

Efter å ha drevet underhandlinger om salg av verket til Røros Kobberverk allerede fra 1816 gik salget endelig i orden i 1826. Eiere var da assessor HAAGEN MATHIESEN, og frue der eide hele 119/120 av verket, fått efter fru MATHIESENS far kancelliråd MONSEN på Linderud. Verket blev nu drevet for Rørosverkets regning til grubedriften stansedes i 1849. Et par år senere (1852) optrer et „Foldals Interessentskap“ som da driver selve grubene, mens de får smeltet sin malm ved hytten der, som endnu da blev drevet av „Røros“.

På Røros har man ikke så litet av Foldals Verks arkiv, idet alt det eldre om verket samt alt vedr. Røros Verks drift til 1849 finnes der. Der eksisterer:

1. Convention for Fredriks-gaves Kobberverk (o: Sellsverket) av dato 2. januar 1740, samt cirkumferanseforretningen av 18.—20. august 1740.
2. Foranstaltnings- og relasjonsprotokoller for gruber og verk: 1785—1819, 1821 og 1785—92.
3. Regnskapsbøker: 1774, 1775, 1778, 1792—96, 1798—99, 1807, 1814, 1815, 1819, 1820 og 1825.
4. Cassabøker: 1784, 1811—12, 1718—24 og 1822—26.

5. Kullebøker. Louise hytte: 1818—20 og 1825—26.
6. Kobberavsendelsesbøker: 1791—1809 og 1810—26.
7. Diverse papirer vedr.: muting av Fåstenens og Trondfjelllets forekomster av 1762; ordre om verkets fremtidige drift (1790); diverse papirer vedr. forvalter løytnant F. R. BRODTKORBS forhold ved salget til Røros Verk i 1826 (han muter for egen regning grubene, da verket selges og nekter bl. a. å overlevere verket til Rørosverkets fullmektige); flere beretninger om grubene og verket; (bl. a. JENS ESSENDROPS av 1767, ESMARKS av 1800 i brev til kanselliråd MONSEN m. fl.); tabellariske brytningsberegninger for årene 1830—43, et verdifullt dokument hvori brytningseffekt, priser, malmens metallinnhold etc. etc., med held kan studeres.

Der er av den fungerende tekniske direktør bergingeniør T. NATRUD utført et fortjenstfullt arbeide ved at han har samlet en hel rekke morsomme ting fra grubene og verket. Disse er utstilt på den såkaldte amtsstuesal. Bl. a. finnes en rekke gamle jernbor, grubefakler, gamle tranlamper, grubekalloter, „aschläder“, kruttvesker av skinn, gamle feisler o. s. v. Dessuten forskjellige ting fra Bergkorpset som t. eks. geværer, hellebarder, bajonetter med korpsets merke (kobbertegnet, tegnet for Venus med Schlägel und Eisen, hammer og bergsjern som også var Røros Kobberverks gamle merke), ski, skistaver o. a. utstyrsgjenstande for korpset. Dessuten et kompaniflag malt på lerret m. m. I kirken henger korpsets to gamle faner, likesom der på kirkeloftet ligger en hel del av korpsets gamle våben, hellebarder m. m.

2. Kartleggingsarbeider på Aursundsbladet.

Under besøket på Røros benyttedes også et par dager til fortsettelse av mit tidligere arbeide på kartleggingen av Aursundsbladet (i 1:50 000), hvor feltet rundt og mellom kromjernstensfeltene i Feragen og Rauhammeren tidligere er kartlagt av mig i 1:20 000.